EPISTEMOLOGICAL STUDIES IN PHILOSOPHY,
SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ISSN 2618-1274 (Print), ISSN 2618-1282 (Online)

Journal home page: <https://visnukpfs.dp.ua/index.php/PFS/index>

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Вікторія Євгенівна Іванова-Биканова

Аспірантка кафедри політології,
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара,
пр. Гагаріна 72, Дніпро, 49010, Україна

E-mail: Ivanova_Bykanova_VE@protonmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7080-179X>

УДК 32.019.51

Victoria Yevgenivna Ivanova-Bykanova

Postgraduate student of the
Political Science Department,
Oles Honchar Dnipro National University,
72 Gagarin Ave., Dnipro, 49010, Ukraine

ПОЛІТИЧНИЙ ПЕРФОМАНС У КОНТЕКСТІ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ
ПОЛІТИЧНИХ АЛЬТЕРНАТИВ

Received 23 October 2021; revised 18 November 2021; accepted 30 November 2021

DOI: 10.15421/342121

Анотація

Стаття присвячена політичному перформансу, який стає політичною технологією, що збільшує імовірність зміни політичної поведінки в умовах нерівномірності ресурсного забезпечення політичних акторів. Мета дослідження – встановлення потенціалу політичного перформансу як чинника репрезентації альтернативних політичних позицій. Охарактеризовано політичні альтернативи як ознаку опозиційності до перехідного політичного режиму. Було підкреслено, що ідейний зміст альтернативної політичної позиції має бути досить вагомим та креативним. Проаналізовано причини та механізми за якими політична альтернатива може отримати значний розголос за короткий період часу. У світлі подій, що відбуваються, особливої важливості набуває політика політичного перформансу. З'ясовано, що основною метою ситуативного політичного перформансу є надання оцінки подіям та висловлюванням політичної лінії або політичному курсу. Розкрито особливості «носіїв» політичної альтернативи, які повинні використовувати політичний момент, експлуатувати ситуацію суспільної уваги до певного аспекту медійної дійсності. Доведено, що як альтернативний засіб політичної комунікації (альтернативної по відношенню до офіційних або контрольованих ЗМІ, соціальних мереж тощо) політичний перформанс повинен бути критично налаштований або висвітлювати конфліктогенні частини соціально-політичної дійсності. Встановлено, що максимальною метою політичного перформансу як засобу просування політичної інформації має бути створення стійких переконань та зміна поведінки громадянина. Припущено, що індивідуальні мотиви перформансної політико-комунікаційної поведінки є визначальними для обрання цього способу політичної дії. Встановлено, що вихідною умовою представництва політичних альтернатив на основі політичного перформансу є стан політичної публічної сфери. Зроблено висновок, що політичний перформанс як нестандартна політична дія вибуховим чином змінює медійний порядок денний та протистойть повідомленням офіційного дискурсу.

Ключові слова: політичний перформанс, політична альтернатива, політична опозиція, владний дискурс, медійний порядок денний.

Political performance in the context of the representation of political alternatives

Abstract

The article is devoted to political performance, which becomes a political technology that increases the likelihood of changes in political behavior in conditions of uneven resource provision of political actors. The purpose of the study is to establish the potential of political performance as a factor in the representation of alternative political positions. Political alternatives are characterized as a sign of opposition to the transitional political regime. It was emphasized that the ideological content of the alternative political position should be quite meaningful and creative. The reasons and mechanisms by which the political alternative can get considerable publicity in a short period of time are analyzed. In light of current events, performance policy is of particular importance. It was found that the main purpose of situational political performance is to assess

the events and statements of a political line or political course. It is revealed that the «bearers» of the political alternative must use the political moment, exploit the situation of public attention to a certain aspect of the media reality. It is proved that an alternative means of political communication (alternative to the official or controlled media, social networks, etc.) political performance should be critical or cover conflict-generating part of the socio-political reality. It was found that the maximum purpose of political performance as a means of promoting political information should be to create strong beliefs and change the behavior of citizens. It is assumed that the individual motives of performing political and communication behavior are decisive for the choice of this method of political action. It is established that the initial condition for the representation of political alternatives on the basis of political performance is the state of the political public sphere. It is concluded that political performance as a non-standard political one acts in an explosive way, sometimes changing the media agenda and opposing the message of the official discourse.

Key words: *political performance, political alternative, political opposition, power discourse, media agenda.*

Политический перформанс в контексте репрезентации политических альтернатив

Аннотация

Статья посвящена политическому перформансу, который становится политической технологией, увеличивающей вероятность изменения политического поведения в условиях неравномерности ресурсного обеспечения политических актеров. Цель исследования – установление потенциала политического перформанса как фактора репрезентации альтернативных политических позиций. Охарактеризованы политические альтернативы как признак оппозиционности к переходному политическому режиму. Было подчеркнуто, что идейное содержание альтернативной политической позиции должно быть достаточно весомым и креативным. Проанализированы причины и механизмы, по которым политическая альтернатива может получить значительный резонанс за короткий период времени. В свете происходящих событий, особую важность приобретает политика перформанса. Выяснено, что основной целью ситуативного политического перформанса является предоставление оценки событиям и высказываниям политической линии или политическому курсу. Раскрыты, особенности «носителей» политической альтернативы, которые должны использовать политический момент, эксплуатировать ситуацию общественного внимания к определенному аспекту медийной реальности. Доказано, что как альтернативное средство политической коммуникации (альтернативное по отношению к официальным или контролируемым СМИ, социальным сетям и т.п.) политический перформанс должен быть критически настроен или освещать конфликтогенную часть социально-политической действительности. Установлено, что максимальной целью политического перформанса как средства продвижения политической информации должно быть создание устойчивых убеждений и изменение поведения гражданина. Сделано предположение, что индивидуальные мотивы перформансного политико-коммуникационного поведения являются определяющими для избрания этого способа политического действия. Установлено, что исходным условием представительства политических альтернатив на основе политического перформанса является состояние политической публичной сферы. Сделан вывод, что политический перформанс как нестандартная политическая технология действует взрывным образом, иногда меняет медийную повестку дня и противостоит сообщениям официального дискурса.

Ключевые слова: *политический перформанс, политическая альтернатива, политическая оппозиция, властный дискурс, медийная повестка дня.*

Постановка проблеми.

В умовах інтенсивного розвитку цифрових та інформаційних технологій значення політичних подій вимірюється їх та яскравістю та впливом на чуттєві засоби сприйняття людини. Можливість змінити сприйняття певних подій визначається здатністю політичних повідомлень викликати цікавість, утримати

увагу, вплинути на емоції тощо. У цій ситуації політичний перформанс стає політичною технологією, яка збільшує імовірність зміни політичної поведінки в умовах нерівномірності ресурсного забезпечення політичних акторів. В умовах конкурентної політики трансформаційної демократії провладні та опозиційні політичні сили мають різні рівні популярнос-

ті та підтримки електорату. При цьому владна команда зазвичай має перевагу в контролі над медійним порядком денним. Вона транслює офіційний дискурс, перебуває у центрі подій. Опозиційні або альтернативні політичні сили перебувають у «затінку» інформаційного простору та можуть орієнтуватися в основному на «створення» подій, яким мають потенціал для поширення через соціальні медіа та мережі. Розкриття потенціалу політичного перформансу як чинника представництва альтернативних політичних позицій у суспільстві має значення не лише для уточнення конфігурації сучасної системи політичних комунікацій. Цей концепт стає важливим для виявлення механізмів презентації міноритарних груп на макрополітичному рівні. Нетрадиційність, креативність та оригінальність політичних перформансів дозволяє судити про рівень підготовки політичних кадрів та їх заявку на статус контреліт. Масштаб перформансних політичних акцій дозволяє судити про можливість задіяння політичних інвесторів до альтернативних політичних проєктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Особливості засобів представлення політичних альтернатив досліджує низка зарубіжних та вітчизняних вчених. С.Баккешков, О.Рубін та П.Оберг розглядають переваги та диференціацію монотонного та плюралістичного публічного дискурсу на тлі подій поширення COVID-19 [Baekkeskov, Rubin, Öberg 2021], А.Колорні та А.Цукіас аналізують проєкування альтернатив у проблемах вирішення [Colorni, Tsoukiàs 2020], К.Куенхансс досліджує проблеми поведінкового розуміння для ефективного розробки політики [Kuehnhanss 2018], П.Оберг, М.Лундін, Дж.Теландер вивчають обмеженість альтернатив політики у контексті діяльності політичної влади та планування політики [Öberg, Lundin, Thelander, 2015], А.Тершек розкриває вибір політичних альтернатив конституційної демократії між утопією, пандемією та антиутопією [Teršek 2021]. Поряд з цим, необхідно встановити зв'язки між пояснювальним потенціалом політичного перформансу та його значенням для представлення політичних альтернатив.

Метою статті є встановлення потенціалу політичного перформансу як чинника репрезентації альтернативних політичних позицій. Завданнями статті є виявлення властивостей опозиційного політичного перформансу.

Виклад основного матеріалу.

Політична альтернатива в сучасному світі виступає чинником комунікаційного представництва міноритарних соціально-політичних груп. Зазначені спільноти в умовах інформаційно-кібернетичної революції можуть бути ти не лише маргінальними, але також мати низький рівень репрезентації в офіційному дискурсі та медійному порядку денному.

В умовах трансформаційної демократії політична альтернатива як правило слугує ознакою опозиційності до перехідного політичного режиму. Належним чином представити ідейний зміст та значення альтернативних політичних концепцій програм вимог та позицій досить складно, якщо носії альтернативної політичної думки не мають можливості серйозного представництва в медіа-сфері.

Разом з тим, низька представленість у політичному дискурсі закликає до пошуку неординарних підходів, серед яких може бути використаний політичний перформанс. Умовами його застосування мають бути радикалізм політичної групи, його екстремістська налаштованість або схильність до активних дій.

Також ідейний зміст альтернативної політичної позиції має бути досить вагомим та креативним. Він має апелювати до широких верств населення, нести критику дискурсу домінантної соціальної або правлячої групи, набувати характеру сенсаційності тощо. Взаємозв'язок між художнім змістом політико-перформансної дії та її ідейним змістом політичної альтернативи встановлюється на рівні свідомості політичного актора.

Крім того, слід брати до уваги здатність претендента на політичну значущість виразити абстрактні думки в театралізованих діях. Якщо умови та вимоги збігаються, то політична альтернатива може отримати значний розголос за короткий період часу. Політична сила набуде популярності та створюватиме певний електоральний потенціал. Перформансні політико-комунікаційні технології можуть розгор-

татися як дисперсно, тобто не будучи пов'язаними між собою в рамках єдиної смислової послідовності, так і здійснюватися в рамках певної логіки, поетапно, із досягненням проміжних та кінцевих цілей тощо.

Вираз політичної альтернативи на основі перформансної дії може здійснюватися як реакція на певну політичну ситуацію, яка привертає увагу медіа та громадськості. При цьому перформансна дія має бути чітко прив'язана до смислового аспекту політичної ситуації та надавати їй певного тлумачення. Отже основною метою ситуативного політичного перформансу є надання оцінки подіям та висловлюванням політичні лінії або політичному курсу, проти якого висловлюється опозиційний речник.

Що більш резонансною є політична подія, то більш масштабним і якісним є політичний перформанс. Особливо ефективним політичний перформанс є в умовах, коли владна група намагається забезпечити замовчування або дискредитацію певної події, явища особистості. У таких умовах носіїв політичної альтернативи повинні використовувати політичний момент, експлуатувати ситуацію суспільної уваги до певного аспекту медійної дійсності.

Здатність політичного перформансу досягти комунікаційної мети визначається готовністю аудиторії сприймати альтернативну політичну інформацію. Перформансна політична дія з високою ймовірністю буде штучною та неефективною, якщо медійне середовище не буде сформоване в рамках певної послідовності подій та наявності смислових акцентів. Як альтернативний засіб політичної комунікації (альтернативної по відношенню до офіційних або контрольованих ЗМІ, соціальних мереж тощо) політичний перформанс повинен бути критично налаштований або висвітлювати конфліктогенні аспекти соціально-політичної дійсності. За таких умов компліментарність перформансу до владної групи (правлячої політичної сили) буде розглядатися як спроба демонстрації лояльності і ефект буде слабким. Альтернативність політичного перформансу розташовує його за межами домовленостей між політичними силами та лідерами, оскільки привернення уваги та інтерпретація

можливі лише за наявності відмінностей від смислового поля офіційно дискурсу та позиції панівної групи. У протилежному випадку політико-перформансне повідомлення не буде відрізнятися від решти ординарних повідомлень. Також слід враховувати, що альтернативний політичний перформанс має бути «вбудований» до схеми так званої «воронки обізнаності». Тобто висвітлюватися мають факти і явища, вже відомі аудиторії.

Максимальною метою політичного перформансу як засобу просування політичної інформації має бути створення стійких переконань та зміна поведінки громадянина [див.: Аністраненко 2016]. Разом з тим, можлива велика кількість проміжних результатів у вигляді схильності сприймати певну інформацію як більш достовірну, ніж інформацію з інших джерел або центрів політичного мовлення.

Слід також враховувати, що в рамках владного дискурсу також можлива трансляція політико-перформансних повідомлень і тому формується конкурентне середовище політичних перформансів.

У цілому політична альтернатива в перехідних державах має безліч варіантів для загострення уваги на суспільних проблемах. Однак мета застосування політичного перформансу – це привернення уваги до найбільш резонансних подій та явищ. Вона має реалізовуватися одночасною пропозицією щодо вирішення проблеми або покарання «винуватців». Якщо політико-перформансна дія або кампанія має такі складові, вона має шанси досягти бажаного політико-комунікаційного результату.

Перформансне представництво політичних інтересів, а також політичних позицій здійснюється на основі індивідуальних інтенцій політичного актора. Це можуть бути претензії на значущість, а також конкретні вимоги до влади в межах політичного представництва. Разом з цим, індивідуальні мотиви перформансної політико-комунікаційної поведінки є визначальними для обрання цього способу політичної дії. Як слушно стверджує Л.Новак-Калаяєва, «надмірний і непропорційний розвиток однієї, хай дуже талановитої, або – ні, особи може бути згубним для суспільства, так само як згубні порушення алгоритмів розвитку для

живих організмів. Окремі громадяни або цілі їх групи чи класи, можуть володіти свободою за умови, що вони користуються нею на користь усього суспільства і в межах суспільних запитів; свобода ж, як і інші права особи, дається державою та нею ж гарантується» [Новак-Каляєва 2013: 56].

Вихідною умовою представництва політичних альтернатив на основі політичного перформансу є стан політичної публічної сфери. Інтернет-засоби та системи на сучасному етапі визначають необхідність продукування якісного медіа-контенту. При цьому його політичне значення не завжди є раціональним та таким, що підпорядковане політичним діям, доцільності та менеджменту. О.Третяк одночасно з конструктивними рисами, інтернет-комунікації як структурно-інституційної основи публічної сфери політики глобального рівня виокремлює низку викликів. «Вони пов'язані з широким простором інтернет-спілкування та неможливістю відразу заповнити всі лакуни політичного представництва якісними публічними виступами. Крім того, традиційні актори публічної сфери політики прагнуть до обмеження свободи неконтрольованої політичної участі», вказує науковець [Третяк 2014: 107].

Статус альтернативних політичних акторів здебільшого утверджується на основі їх диференціації з публічною владою. В умовах трансформаційного суспільства відокремленість та відмінність від державної влади «автоматично» означає опозиційний характер політичної діяльності. Відповідно і перформансна політична дія має контрдержавний характер. На думку О.Третяка, «взаємодія держави і новітніх форм масової дисперсної політичної комунікації становить процесуальне підґрунтя перспективного розвитку сучасної публічної сфери політики. Водночас зниження ролі держави в міжнародних справах і формування мегатенденцій глобального керування надають статусу недержавної публічної політичної активності постійно діючого елементу глобальної політичної структури. Держави як дискурсивні актори мають певну перевагу в реалізації публічної дискурсивної активності. Однак через традиційний консер-

ватизм й обмежені можливості модернізації, гнучкого реагування держава поступається іншим діючим особам публічно-дискурсивної реальності» [Третяк 2014: 108].

Політична альтернатива в громадській сфері публічної політики має здійснюватися як противага базовим офіційним тенденціям політичного мовлення, які формують владний дискурс. У такому випадку зміст політичної альтернативи є помітним та зрозумілим для суспільства. Але це не означає довільного критиканства та конфліктної позиції. «Вічне опонування» владі без конкретних конкурентних пропозицій також стає зрозумілим і відчутним для свідомих і та мислячих громадян. О.Третяк обґрунтовано стверджує, що «в сучасній Україні держава є одним з основних ньюсмейкерів, фактично займає велику частину політичного інформаційного простору. У той же час громадські організації дедалі більше стають активними гравцями в процесах політичної комунікації. різновидів публічної сфери політики – це процес створення нових видів діяльності у взаємодії громадськості та держави, які забезпечують їх зв'язок у сфері передавання інформації. У цілому вдосконалення інфраструктури публічної сфери політики має істотно модернізувати інфраструктуру держави як політичного інституту, а також підвищити рівень розвитку громадянського суспільства» [Третяк 2014: 109].

Крім позитивного значення політичної альтернативи у вигляді позитивних змін та демократичних реформ можливі і ретроградні зміни та альтернативні пропозиції. Ці форми політичної діяльності також можуть набути перформансного характеру, зокрема вони можуть спиратися на значний масив символіки періоду соціалізму. Г.Лавриненко справедливо вказує, що «доцільно взяти на озброєння сценарій різного, в тому числі й негативного, розвитку політичних подій та їх можливих наслідків, а також досвід пострадянських країн на шляху «воскресіння» і розвитку «радянських традицій» [Лавриненко 2015: 47].

Значення політичної альтернативи у контексті соціального тла політичної комунікації формується відповідно до рівня свободи соціального само виразу. У цьому контексті полі-

тичний перформанс саме виступає втіленням необмеженості форм політичного самовиразу. Дискурсивна свобода сприяє альтернативним способом виразу політичного смислу. Г.Сичик обґрунтовано зауважує, що «коли йдеться про інтерсуб'єктивність розуміння свободи, ми наголошуємо на тому, що яким би різноманітним не було якісне його бачення, об'єктивно існує певне погоджене соціальне розуміння цього поняття, яке розділяє кожен соціальний агент, як учасник соціального дискурсу, проте, в даному контексті це погоджене розуміння не стосується лише необхідності відсутності перешкод, чи то наявності окремих свобод, а воно вже зачіпає певні більш глибинні розуміння власне суті самої свободи людини, цінність якої визнається усіма, як один з базових моментів функціонування соціального організму» [Сичик 2016: 35].

Базові ліберальні цінності також передбачають активне представлення політичних альтернатив. У цьому політико-теоретичному вимірі політичний перформанс буде не виключенням, а правилом. Також слід брати до уваги, що ліберальна демократія перетворює публічну владу з «вічного опонента» на партнера громадськості. Г.Сичик аргументовано підкреслює, що «ліберальна концепція не може собі дозволити якісне розуміння свободи, оскільки той процедурний зміст, яким вона оперує, без особливих перешкод може спричинити умови тоталітарного «за-мене-визначення». Проте, коли ми говоримо про дискурсивну практику та необхідність соціального консенсусу, ми тим самим віддаляємо себе від загрози тоталітаризму, переносячи тягар відповідальності за впровадження погоджених цінностей на самих учасників дискурсу» [Сичик 2016: 35].

Політико-модернізаційні підходи також вказують на місце політичних альтернатив у розвитку політичної системи. Відповідно, вираз політичної альтернативи на основі перформансу є свідченням руху вперед. При цьому в умовах демократичного транзиту представлення політичної альтернативи має не лише демонстраційний смисл. Воно має значення комунікаційного тиску з метою ухвалення конкретних політичних рішень, а також альтернативного політичного курсу.

О.Іванілов вірно пояснює «наявність альтернатив у розвитку української політичної системи. Вона здебільш пов'язується зі своєрідним «дискретним» механізмом модернізації, при якому кожна фаза модернізаційного циклу визначається змінами у певних сферах життя при різкому відставанні в інших галузях. Дія цього механізму задає періодичні повороти і радикальні перегляди політичного курсу, оскільки зміни у кількох «пріоритетних» сферах загрожують цілісності та й самому існуванню держави» [Іванілов 2008: 26].

Розгляд політичних альтернатив на макро-рівні здійснюється владними акторами саме на основі врахування можливих наслідків ухвалених рішень. Якщо соціальні групи або політичні актори здатні створити враження проблемності впроваджуваного політичного курсу, то рішення потребують коригування вже на стадії планування та координації. На слушну думку О.Іванілова, «визначальними складовими, що формують принцип альтернативності, є: націленість логічного аналізу і кінцевий результат дослідження та їх реалізація; використання досвіду здійснених досліджень, інформації, матеріалу, які стосуються проблеми; обґрунтування всіх елементів та процедур дослідження; гнучкість висновків, які припускають можливість уточнення позицій» [Іванілов 2008: 27].

Таким чином, здатність політичного перформансу представити політичні альтернативи ґрунтується на умовах сприйняття різних політико-комунікаційних форм у суспільстві. Одним з ключових чинників є стійкість політичної альтернативи, її внутрішня логіка та зв'язок із соціальними та політичними вимогами.

Висновки.

Таким чином політичний перформанс виступає формою політичної участі, яка характеризується високою інклюзивністю, демократизмом, значним протестним потенціалом. Політичний перформанс як нестандартна політична дія вибуховим чином змінює медійний порядок денний та протистоїть повідомленням офіційного дискурсу. Політичний перформанс немовби «розриває» політичну буденність та рутину й надає можливість опозиційним полі-

тичним акторам репрезентуватися в медійному просторі як нові креативні політичні сили. Висока спектакулярність політичного перформансу гарантує увагу аудиторії. Разом з тим, ця форма медійного політичного дійства має досить короткочасний ефект. Відповідно політичний перформанс не є єдиною формою представництва опозиційних або альтернативних політичних сил або рухів.

Політичний перформанс перш за все важливий для короткочасної «екстремальної» заявки нової політичної сили або опозиційного руху, який давно не був у центрі уваги. Подальша присутність у медіа-просторі вимагає постійних «рутинних» дій та «створення» подій, які будуть свідчити про системність діяльності того чи іншого політичного утворен-

ня. Найкращим способом нейтралізації впливу політичного перформансу як чинника репрезентації альтернативних та опозиційних політичних сил є поступове замовчування, відсутність уваги до певної акції або події. Внаслідок втрати інтересу до «яскравої» політичної події її ефект втратить новизну та привабливість. Також владні сили можуть застосувати альтернативні політичні перформанси в іншій тематиці медійного порядку денного. Ця асиметрична відповідь може «перемкнути» увагу аудиторії. Вона також буде слугувати нейтралізації сенсаційного ефекту яскравої події та її вірусного поширення. Перспективою подальшого розвитку теми, порушеної в даній статті, є деталізація етапів політико-технологічного застосування політичного перформансу.

Бібліографічні посилання

- Baekkeskov, E., Rubin, O., Öberg, P. (2021). Monotonous or pluralistic public discourse? Reason-giving and dissent in Denmark's and Sweden's early 2020 COVID-19 responses. *Journal of European Public Policy*, 10, 1-23.
- Colorni, A., Tsoukiàs, A. (2020). Designing alternatives in decision problems. *Journal of Multi-Criteria Decision Analysis*, 3-4, 150-158.
- Kuehnhanss, C.R. (2018). The challenges of behavioural insights for effective policy design. *Policy and Society*, 3, 1-27.
- Öberg, P., Lundin, M., Thelander, J. (2015). Political Power and Policy Design: Why Are Policy Alternatives Constrained? *Policy Studies Journal*, 43(1), 93-114.
- Teršek, A. (2021). Political alternatives for constitutional democracy: between utopia, pandemic and dystopia. *Open Political Science*, 4, 45-63.
- Аністратенко, А. (2016). Літературна альтернатива політичного реваншу України. *Актуальні питання суспільних наук та історії медицини*, 1, 98-102.
- Іванілов, О. (2008). Принцип альтернативності як чинник функціонування сучасних політичних систем. *Політичний менеджмент*, 5, 25-35.
- Лавриненко, Г.А. (2015). Концепція «залученості в процес ретрадиціоналізації» як альтернатива подальшого розвитку політики України. *Грані*, 10(1), 43-47.
- Новак-Каляєва, Л.М. (2013). Альтернативи концепції прав людини у європейських соціально-політичних процесах початку ХХ ст. *Ефективність державного управління*, 36, 52-59.
- Сичик, Г. (2016). Роль лівих течій політичної думки ХХ ст. у формуванні альтернативного змісту свободи як засадничої категорії теорії демократії. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*, 8, 31-37.
- Третяк, О.А. (2014) Публічна сфера політики та інституційна структура політичної системи: взаємодоповнення чи альтернативні виміри політичної дійсності? *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія*, 22(24-1), 106-111.

References

- Anistranenko, A. (2016). Literaturna alternatyva politychnoho revanshu Ukrainy [Literary alternative of political revenge of Ukraine]. *Aktualni pytannia suspilnykh nauk ta istorii medytsyny*, 1, 98-102 (in Ukrainian)
- Baekkeskov, E., Rubin, O. & Öberg, P. (2021). Monotonous or pluralistic public discourse? Reason-giving and dissent in Denmark's and Sweden's early 2020 COVID-19 responses. *Journal of European Public Policy*, 10, 1-23.

- Colorni, A. & Tsoukiàs, A. (2020). Designing alternatives in decision problems. *Journal of Multi-Criteria Decision Analysis*, 3-4, 150-158.
- Ivanilov, O. (2008). Pryntsyp alternatyvnosti yak chynnyk funktsionuvannia suchasnykh politychnykh system. [The principle of alternative as a factor in the functioning of modern political systems]. *Politychnyi menedzhment*, 5, 25-35. (in Ukrainian)
- Kuehnhanss, C.R. (2018). The challenges of behavioural insights for effective policy design. *Policy and Society*, 3, 1-27.
- Lavrynenko, H.A. (2015). Kontsepsiia «zamuchenosti v protses retradytsionalizatsii» yak alternatyva podalshoho rozvytku polityky Ukrainy [The concept of «involvement in the process of re-traditionalization» as an alternative to further development of Ukrainian policy]. *Hrani*, 10(1), 43-47. (in Ukrainian)
- Novak-Kaliaieva, L.M. (2013). Alternatyvy kontsepsii prav liudyny u yevropeiskykh sotsialno-politychnykh protsesakh pochatku XX st. [Alternatives to the concept of human rights in European socio-political processes of the early twentieth century] *Efektivnist derzhavnoho upravlinnia*, 36, 52-59. (in Ukrainian)
- Öberg, P., Lundin, M. & Thelander, J. (2015). Political Power and Policy Design: Why Are Policy Alternatives Constrained? *Policy Studies Journal*, 43(1), 93-114.
- Sychyk, H. (2016). Rol livykh techii politychnoi dumky XX st. u formuvanni alternatyvnoho zmistu svobody yak zasadnychoi katehorii teorii demokratii [The role of left-wing currents of political thought in the XX century. in the formation of an alternative content of freedom as a fundamental category of the theory of democracy]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia filosofsko-politologichni studii*, 8, 31-37. (in Ukrainian)
- Teršek, A. (2021). Political alternatives for constitutional democracy: between utopia, pandemic and dystopia. *Open Political Science*, 4, 45-63.
- Tretiak, O.A. (2014). Publichna sfera polityky ta instytutsiina struktura politychnoi systemy: vzaiemodopovnennia chy alternatyvni vymiry politychnoi diisnosti? [Public sphere of politics and institutional structure of the political system: complementarity or alternative dimensions of political reality?]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Seriiia : Filozofia. Sotsiologhiia. Politologhiia*, 22, (24-1), 106-111. (in Ukrainian)